

Ст.н.с. MARTA СУГАРЕВА-ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО ПРИ БАН

Н.с. ИВАН ГАРНИЗОВ- ЛАБОРАТОРИЯ ПО ТЕЛЕМАТИКА ПРИ БАН

КАМЕЛИЯ ЛИЛОВА, мл. експерт - ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО ПРИ БАН

ОСНОВНИ КОМПОНЕНТИ НА ДЕМОГРАФСКАТА ДИНАМИКА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СТРАНИ: ЕСТЕСТВЕН И МИГРАЦИОНЕН ПРИРАСТ

MAIN COMPONENTS OF DEMOGRAPHIC DYNAMICS IN EUROPEAN COUNTRIES: NATURAL GROWTH AND NET MIGRATION

MARTA SUGAREVA- Senior research Fellow, Center for Population Studies, Bulgarian Academy of Sciences

IVAN GARNIZOV- Research fellow, Laboratory for Telematics, Bulgarian Academy of Sciences

KAMELIA LILOVA- Senior Expert, Center for Population Studies, Bulgarian Academy of Sciences

In this article the two main components of population growth are studies, namely **natural growth** (the balance between births and deaths), and the **net migration** (the balance between immigration and emigration) in the countries and sub-regions of Europe. In 6 series of graphs, corresponding to the sub-regions of Europe, these two components of population growth are displayed during the period 1960-2005. The conclusions drawn from the analysis are:

There is a general trend of decreasing natural growth, a tendency of approaching zero population growth.

1.This tendency is therefore more smooth in Western Europe, while in the former socialist countries the trends are interrupted by certain irregularities, provoked by external (to the demographic system) factors: the state policy stimulating fertility in the end of the 1960-ies, the economic crisis of the beginning of the 1990-ies, etc.

2.During the last years, after 1990, the main demographic factor in Europe is international migration. For Eastern Europe and for most of the former socialist countries this factor is negative, though not always registered and displayed by the statistics.

Key words: demographic dynamics, natural growth, net migration, european countries

Демографската динамика, това е промяната с течение на времето на броя и структурите на населението на дадена страна или регион. По-долу ще разгледаме промените, настъпващи в броя на населението на европейските страни, като разложим общия прираст на двете му основни компоненти: естествен

прираст (баланс между ражданията и умираанията) и миграционен прираст (баланс между имиграциите³³ и емиграциите³⁴).

³³ Имиграции, това са миграционни движения към страната от други държави.

³⁴ Емиграциите са миграционни движения в посока от страната навън, към други държави.

Не всички държави в Европа водят еднакво пълна и точна **статистика на външната миграция**. Причината е в методологичните и практическите трудности при установяване размера на тази миграция. Така например, при заминаване на едно лице извън страната, на статистическите органи не винаги е известно за какъв период от време това лице ще отсъства. Според общоприетите дефиниции, за емигрант се смята лице, пребиваващо извън страната повече от една година. Установяването на потоците на емигрантите (излизачи от страната) и имигрантите (влизачи в страната) се извършва обикновено по косвен начин, чрез корекции по време на преброяванията на населението, но данните не винаги са пълни и точни. Данните за естествения прираст (ражданията и умиранията) от своя страна са много по-достоверни, тъй като регистрацията и отчитането на тези събития са рутинно установени и в много голяма степен са точни и надеждни в повечето държави в света, и по-специално в Европа.

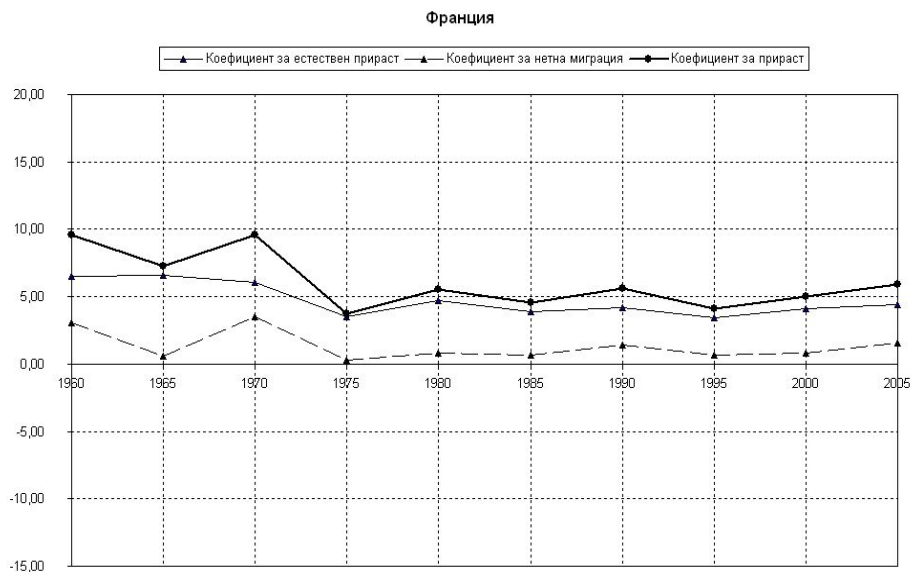
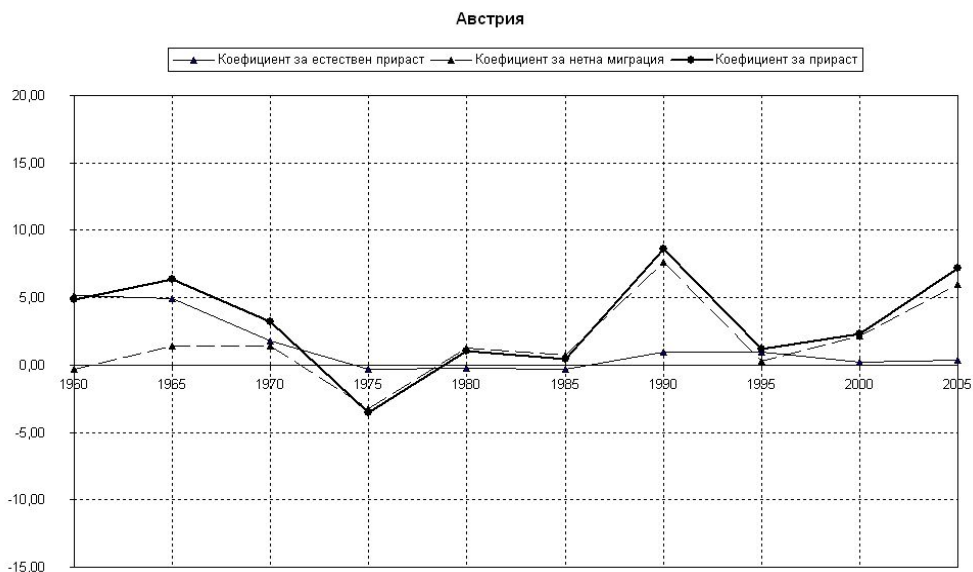
На следващите графики сме представили динамиката на общия прираст в избрани европейски държави и на неговите съставни елементи – естествения и миграционния прираст. Държавите са избрани така, че да дадат представа за регионите на Европа, които оформихме при изследване на общия прираст на населението: Западна Европа, Северна Европа и Скандинавия,

. 1).

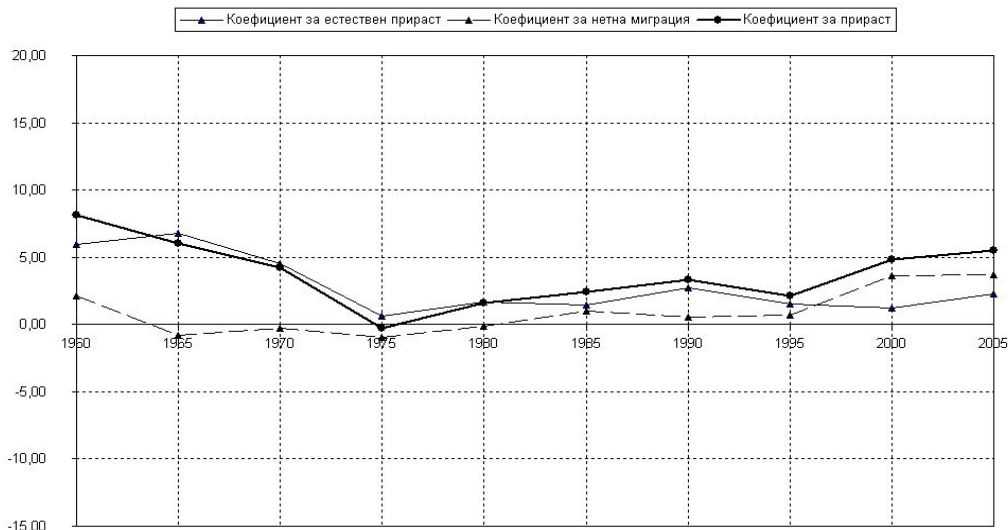
Южна Европа, Балкански страни, Централна Европа, Източна Европа (страни от бившия Съветски съюз).

В **западноевропейските страни** динамиката на естествения прираст следва низходяща тенденция до средата на 70-те години на XX век, след което тя се успокоява и се приближава до нулевия истествен прираст. (Изключение е Франция, където успокоението е на по-високо равнище на естествения прираст, около 4 на хиляда (или 40 на 100) със слаба тенденция към намеление. В повечето западноевропейски държави общият прираст следва вълните, предизвикани от миграциите, през последните години главно имиграциите. В Австрия, в Германия и по-слабо в Белгия, подобна вълна се наблюдава през 1990 г. В по-далечни периоди подобни вълни на имиграции се наблюдават в средата на 60-те години, но в повечето държави тези вълни са последвани от емиграционни вълни, вероятно към Северна Америка и Австралия. Единствено в Обединеното Кралство тенденциите са по-плавни, без резки миграционни вълни, а общият прираст следва динамиката на естествения прираст (низходяща до 1975 г., след това – с тенденция към стабилизиране на ниско равнище.) Едва след 1995 г. в Обединеното Кралство се забелязва изразена тенденция на увеличение на миграционния прираст, което се отразява също и на общия прираст на населението, като го повишава (*фиг*

Фиг. 1 Фиг.1. Динамика на естествения, миграционния и общия прираст на населението (1960-2005 г.): Австрия, Франция, Обединено Кралство (коефициенти на 1000 души от населението)

Обединено кралство

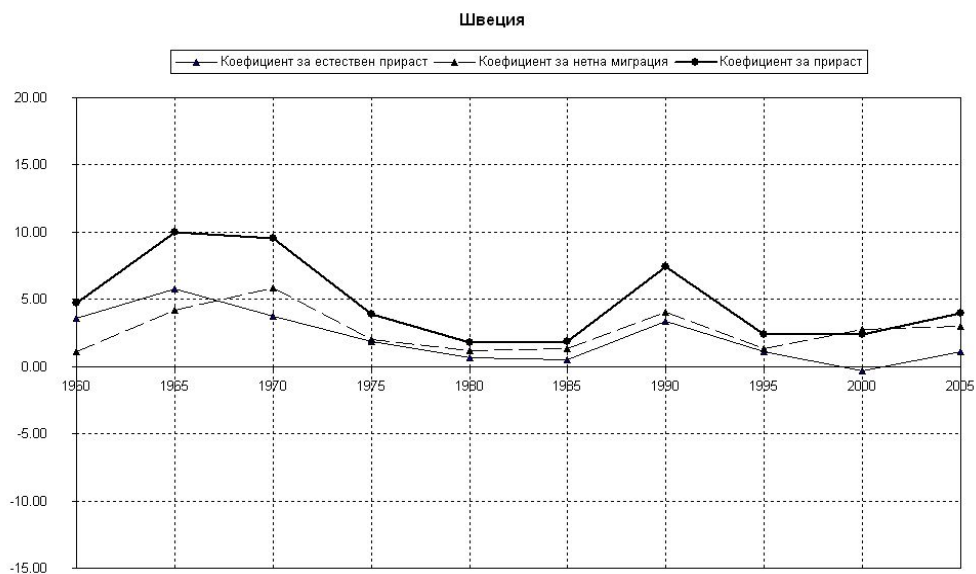
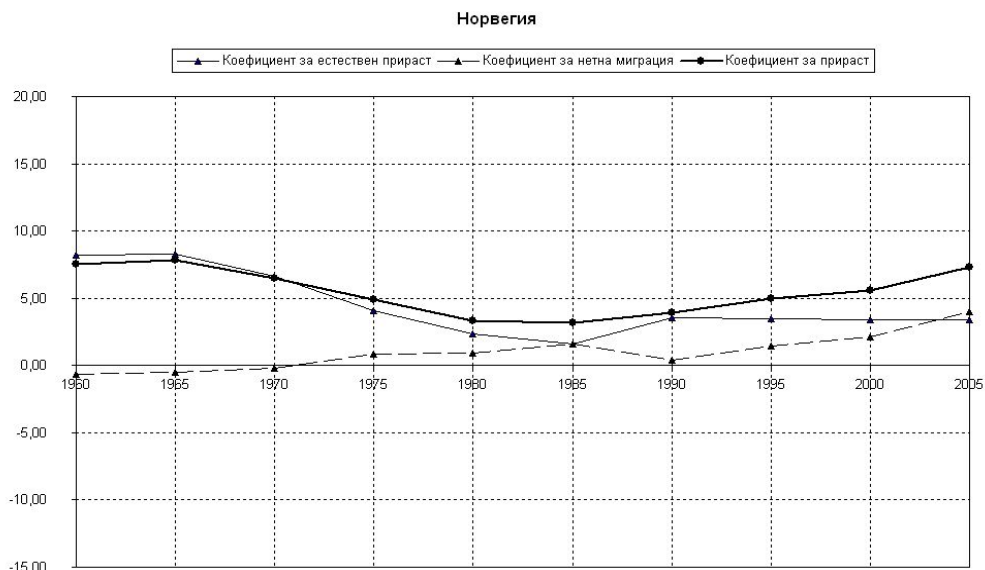
Трябва да добавим още, че миграционните потоци към Западна Европа от 60-те години са били съставени преимуществено от работници от Третия свят, които са привлечени, за да попълнят недостига на работна сила в една бързо развиваща се икономика след войната. По-късно голяма част от тези работници се заселват заедно със семействата си, за да доведат днес до етническата хетерогенност и демографското разнообразие, наблюдавано в тези страни, включително и по отношение на раждаемостта и размера на семействата.

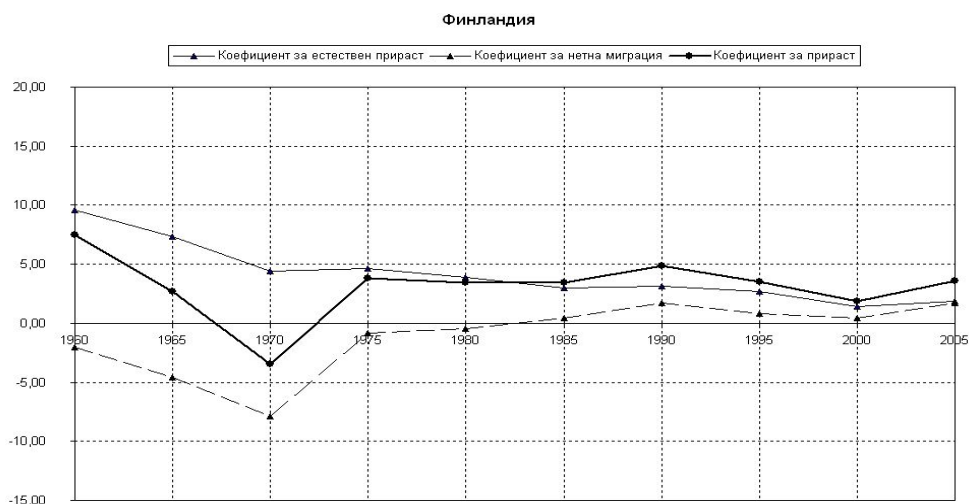
Можем да предпологаеме, че увеличението на естествения прираст, наблюдавано през 90-те години на XX век в Австрия, Германия и други западноевропейски страни, се дължи на притока на имигранти от бившата Източна Европа, които в болшинството

си са млади хора в репродуктивна възраст. Този приток е довел до "демографско подмладяване" в Западна Европа и се отразил както на раждаемостта, така и на смъртността, а разбира се и върху естествения прираст.

В **Скандинавските страни** (фиг. 2) също се наблюдава намаление на естествения прираст до 1985, след което започва известно оживление, преминаващо в стационарност. В Норвегия се наблюдава нарастване на миграционния прираст след 1990 г., което вероятно се дължи на притока на имигранти от бившата Източна Европа. В Швеция този феномен се извършва чрез имиграционни вълни - през 1990 и след 2000 г. Във Финландия демографските показатели бележат успокоение след 1975 г., което се дължи на силната рестриктивна политика на държавата спрямо имиграцията

Фиг.2 Фиг. 2. Динамика на естествения, миграционния и общия прираст на населението (1960-2005 г.): Норвегия, Швеция, Финландия (коефициенти на 1000 души от населението)

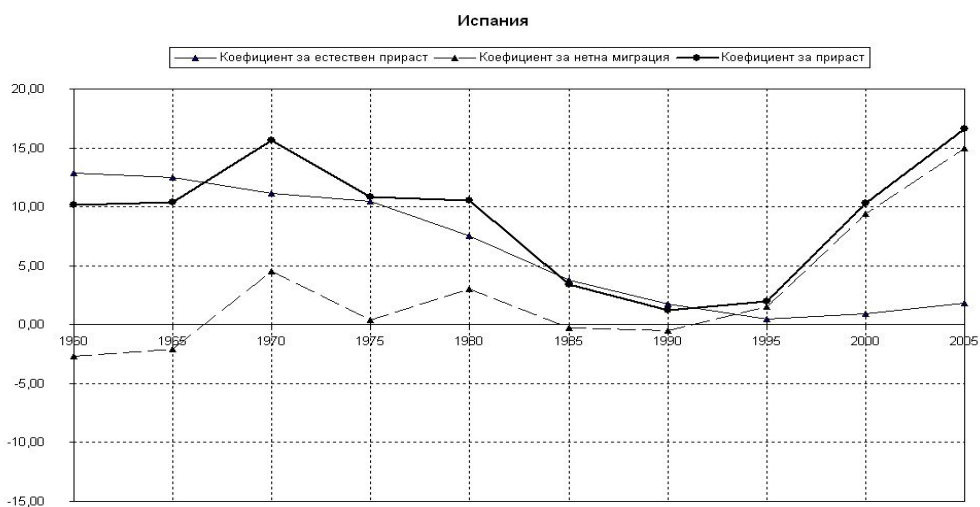

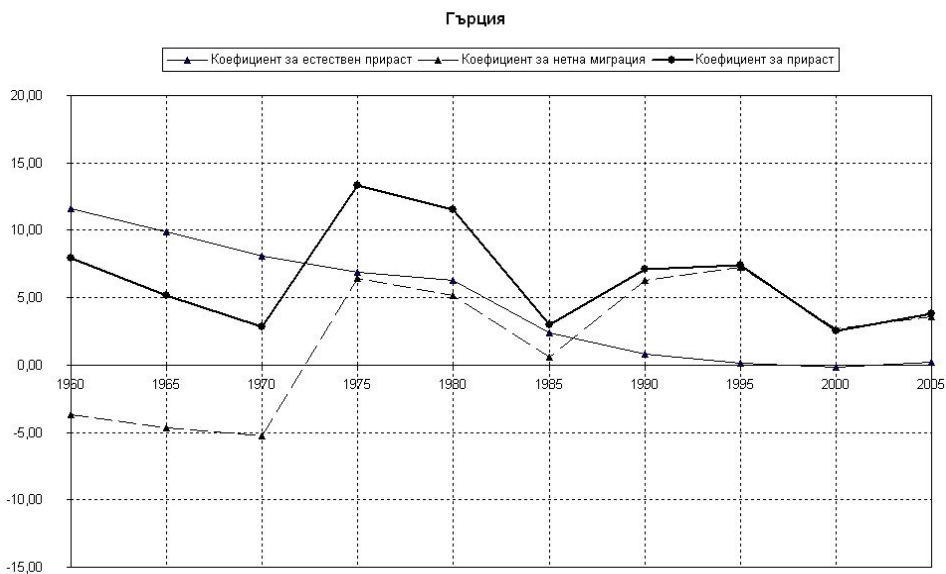
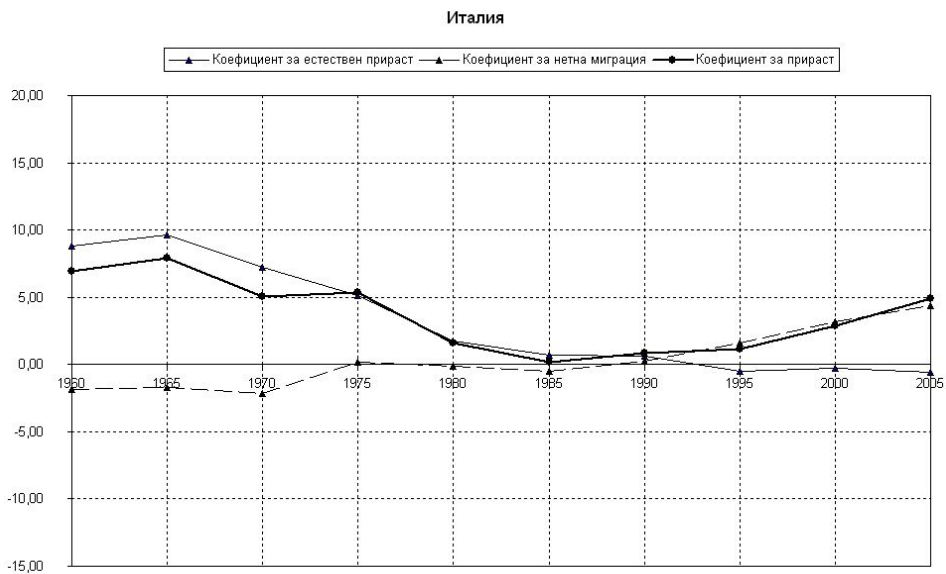

За страните от **Южна Европа** – Гърция, Италия и Испания (фиг. 3) е характерно постепенно намаление на естествения прираст и достигане до стойности, близки до нулевия естествен

прираст, които се задържат през последното десетилетие. Динамиката на общия прираст се определя почти изцяло от динамиката на външната миграция, която в този период нараства.

Фиг. 3 Фиг. 3. Динамика на естествения, миграционния и общия прираст на населението (1960-2005 г.): Испания, Италия, Гърция (коефициенти на 1000 души от населението)

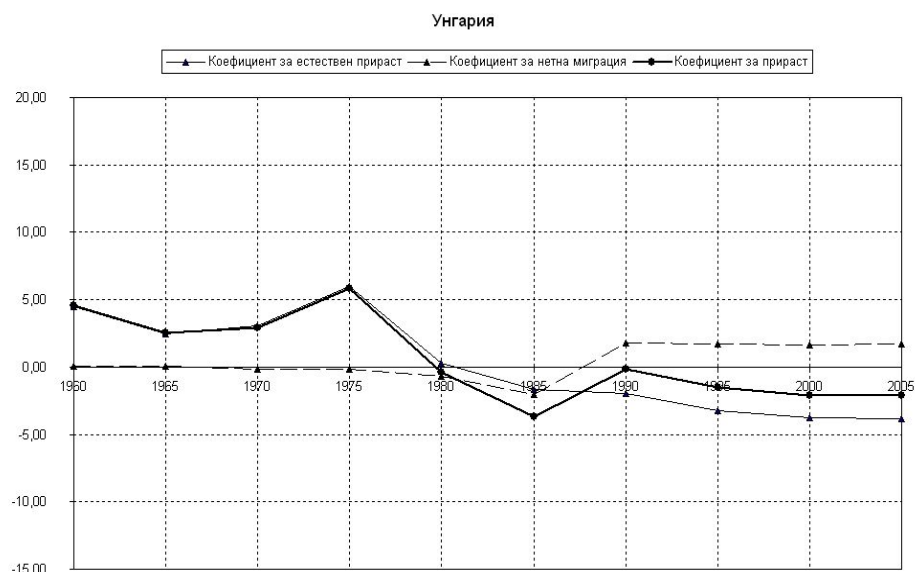
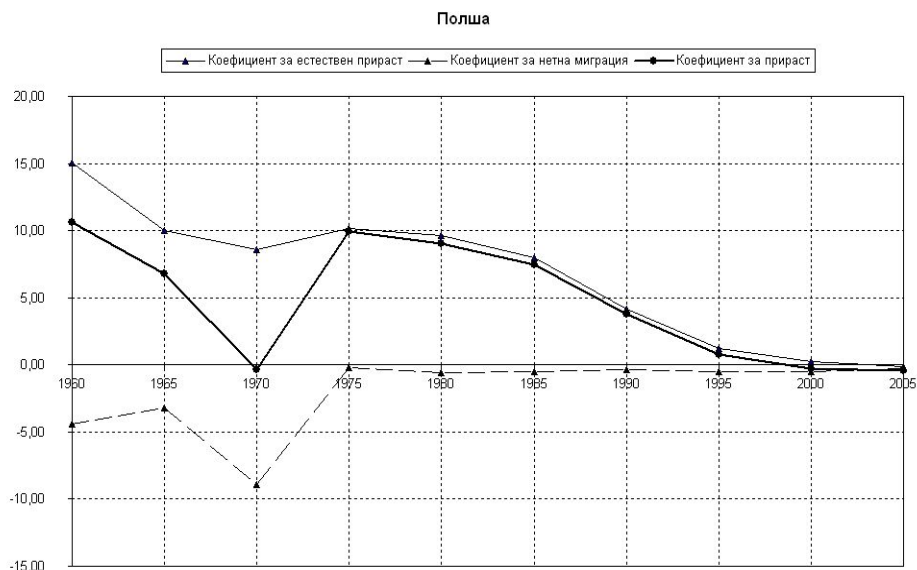

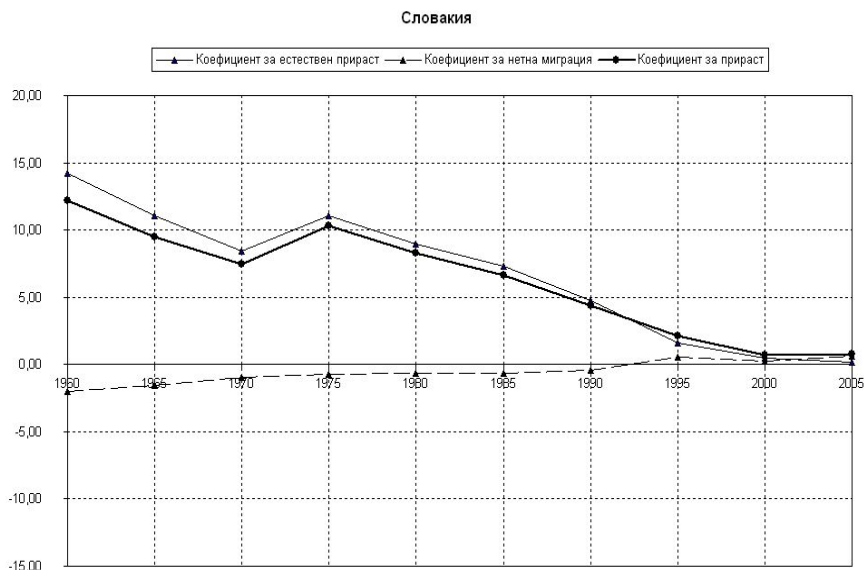

Регионът на **Централна и Източна Европа** частично се припокрива с този на Балканските държави. Към Централноевропейски страни сме

включили Полша, Чешката република, Словакия и Унгария, а към "Източна Европа" - страните от бившия Съветски съюз.

Фиг. 4 Фиг. 4. Динамика на естествения, миграционния и общия прираст на населението (1960-2005 г.): Полша, Унгария, Словакия (коефициенти на 1000 души от населението)

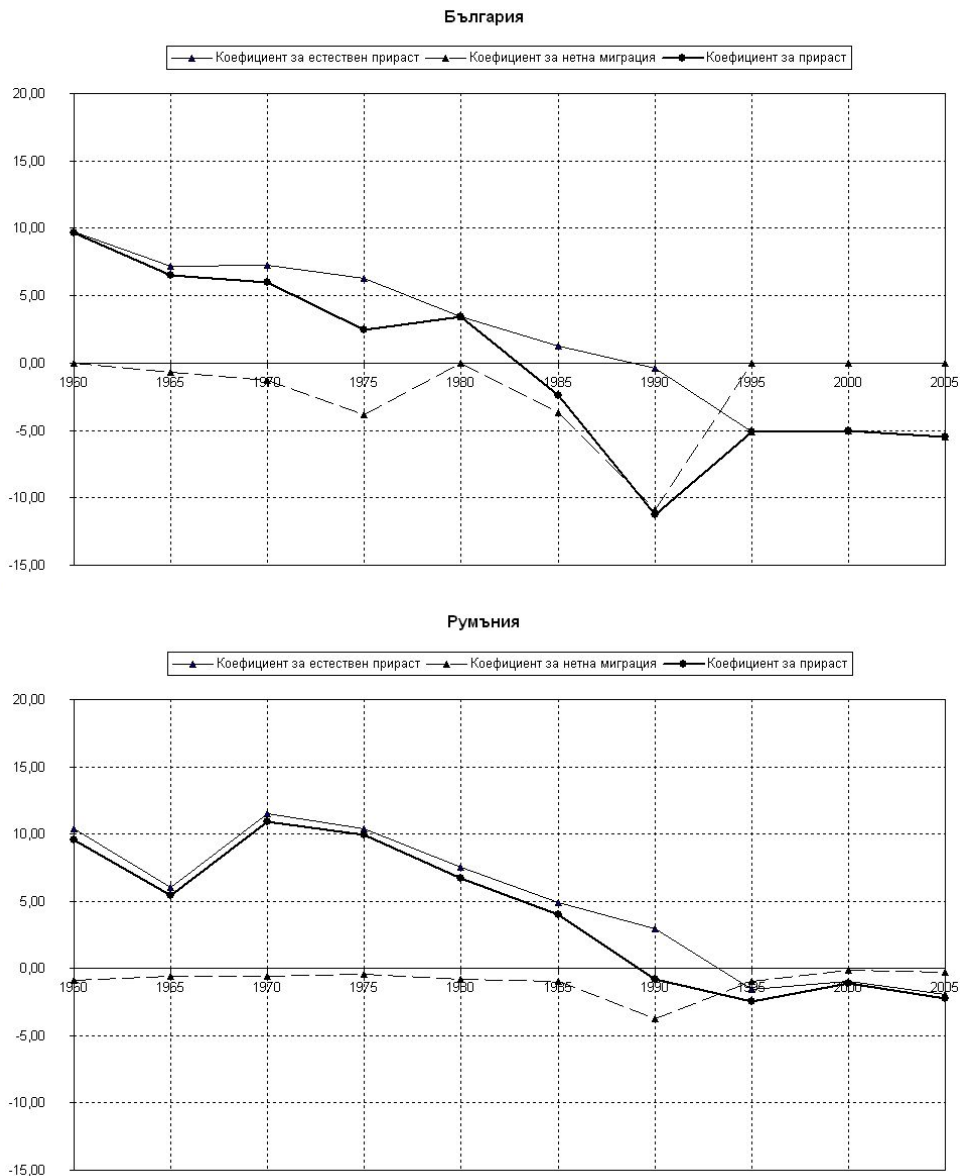
В централноевропейските страни Полша, Унгария, Словакия (*фиг. 4*) естественият прираст намалява плавно след 1975 г. Още от края на 60-те и началото на 70-те години на XX век демографските мероприятия за повишаване на раждаемостта, проведени в Румъния, България, Унгария и други страни, са се отразили върху тази динамика, като са предизвикали две “вълни” – на повишение (до 1975 г.) и след това – на компенсационно намаление. В някои от страните от Централна Европа, като Унгария, външната миграция е положителна след 1990 г., което предизвиква известна компенсация на негативния естествен прираст. В Полша и Словакия, обаче такива миграционни потоци не се наблюдават и демографските процеси се развиват съвсем плавно през

последните години, като се колебаят около нулевия прираст.

Подобни “вълни” се наблюдават в Полша, както и в другите бивши социалистически страни, включително и в България.

Ако разгледаме динамиката на тези процеси в **Балканските страни** (*фиг. 5*), ще установим, че най-големи са тези “вълни” в Румъния. В България около 1990 г. се наблюдава силна емиграционна вълна, която довежда до силен спад в общия прираст, след което се наблюдава начало на процес на оживление, но достигнатите стойности, около които процесът се стабилизира, засега са отрицателни. Естественият прираст е около нулата, но нетната миграция се задържа около –5 на хиляда през последните 15 години.

Фиг. 5 Фиг. 5 Динамика на естествения, миграционния и общия прираст на населението (1960-2005 г.): България, Румъния, Македония
(коефициенти на 1000 души от населението)

България е една от страните със силни демографски сътресения през разглеждания период, включително и през десетилетията на промяната. Общият прираст е отрицателен, особено

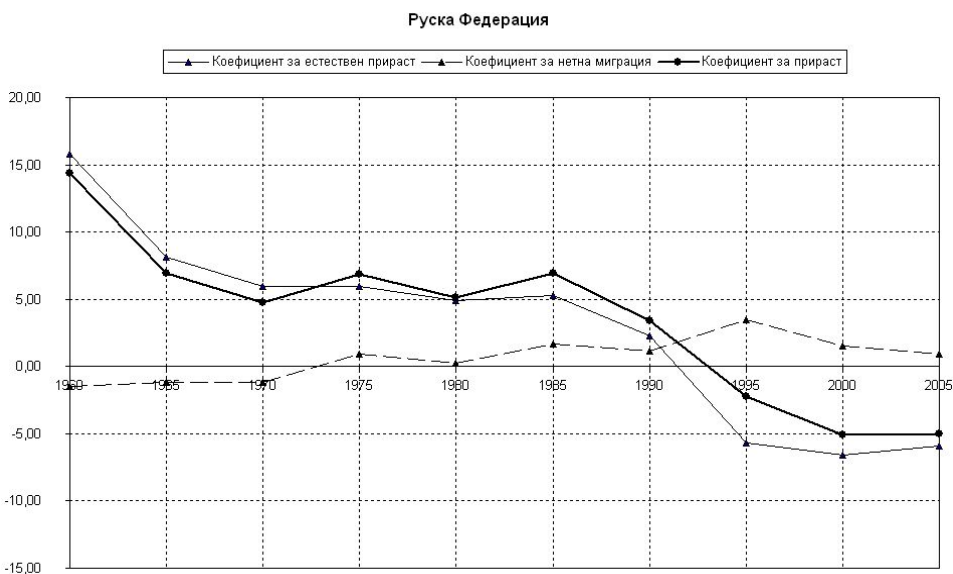
в годините на силни емиграции (около 1990 г.), но също така и през годините след 1989 г. Естествения прираст е отрицателен след 1990 г., а миграциите не се отчитат от статистиката, така че не

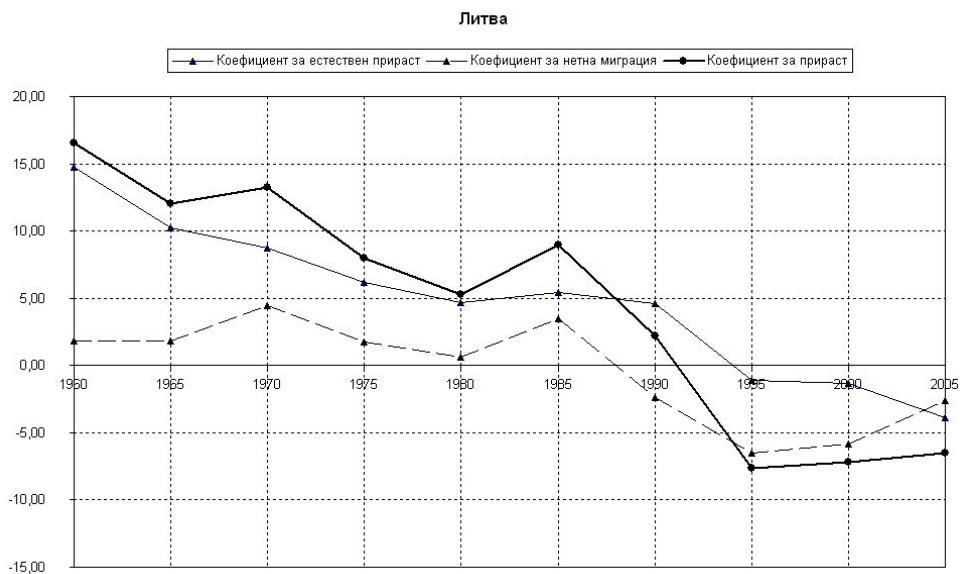
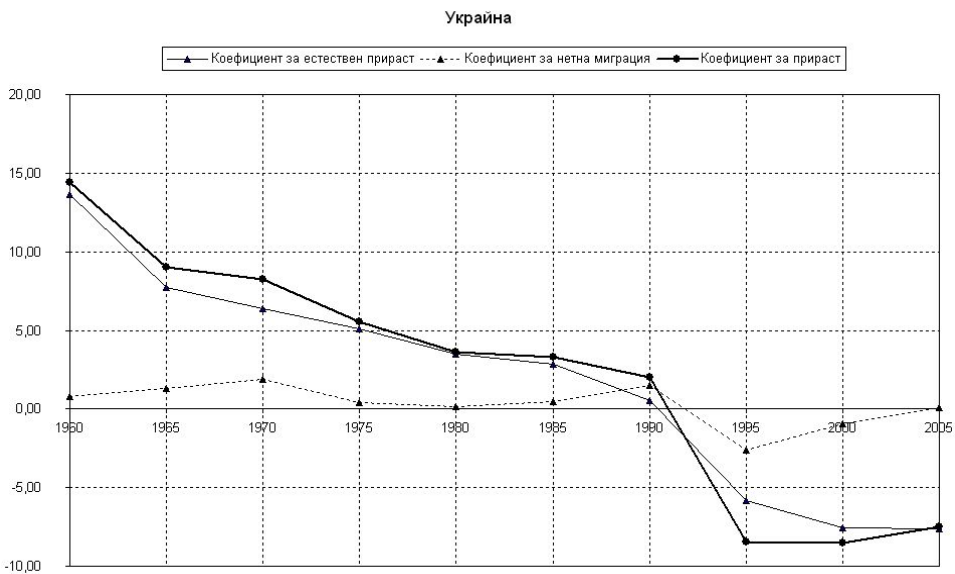
може да се покаже тяхното влияние върху общата демографска динамика.

В Румъния тенденциите са аналогични, макар че в миналото демографските катаклизми, причинени от пронаталистичната политика (от края на 60-те години на XX век) са по-значителни. Намаляващата тенденция на естествения прираст, започнала още от 1970 г., продължава и до днес, с известни колебания между 1995 и 2000 г. За сравнение можем да отбележим, че в Бившата Югославска Република Македония, например, тенденциите са много по-плавни, няма сътресения. Естествения прираст закономерно намалява след 1965 г., но няма рязки отклонения от общия тренд. В съответствие с това общият прираст на населението също така намалява плавно, но до 2000 г. той е все още положителен.

В бившите републики на Съветския съюз - Руската федерация, Украйна и Литва (фиг. 6), демографската динамика показва тенденции на намаление на общия прираст след 1990 г., главно вследствие на намалението на естествения прираст. Миграционният прираст, отчетен в тези страни, обикновено е около нулата. Единствено в бившите Прибалтийски републики (включително Латвия и Естония, непоказани на графиките) има вълни на емиграция след началото на демократичните промени в края на 80-те години на XX век.

Фиг. 6. Динамика на естествения, миграционния и общия прираст на населението (1960-2005 г.): Руска Федерация, Украйна, Литва (коэффициенти на 1000 души от населението)

Заклучение

Демографската динамика в европейските страни е твърде различна в зависимост от регионите на Европа и различното социално-икономическо развитие на отделните държави сред Втората световна война. Наблюдава се една обща тенденция на намаление на естествения прираст, вследствие на

продължаващото намаление на раждаемостта, с тенденция към приближаване към нулевия естествен прираст. Тази тенденция, обаче се установява по специфичен начин в различните страни и региони, като върху нея оказват влияние не само националните особености на демографското развитие, но и

миграционните движения, които се извършват на територията на съответните държави.

Навлизането на младо население в Западна Европа от Третия свят през 60-те години и от Източна Европа през 90-те години на XX век, несъмнено е допринесло за подобряване на демографските условия на възпроизводство и до поддържане на по-високи равнища на естествения и общия прираст. Обратно, отливът на младо население, характерен за Източна Европа, включително и за България през последните две десетилетия, води до задълбочаване на процеса на демографско остаряване (наследен от миналото), а с това - до намаление на раждаемостта и увеличение на смъртността (когато тези процеси се измерват с брутни коефициенти, на 1000 души от цялото население). В резултат

на това общият прираст е отрицателен и това води до циклично "влошаване" на основните параметри на демографското възпроизводство.

Независимо от наблюдаваните до този момент тенденции, трябва да отбележим, че демографската система съдържа в себе си вградени механизми на саморегулация, които в крайна сметка, за дълги периоди от време и за големи териториални единици, води до "заглаждане" на различни резки отклонения от плавното, закономерно развитие. Ролята на демографията е да покаже именно тези закономерни тенденции, към които се стреми населението на Европа като цяло. Българското население неминуемо ще се адаптира към новите условия и ще продължи да се развива и да се възпроизвежда в обединена Европа

ПРИЛОЖЕНИЕ

Използвани съкращения на европейски държави³⁵:

Албания	AL		
Андора	AND, AD		
Армения	ARM, AM	Литва	LIT, LT
Австрия	A, AT	Люксембург	L, LU
Азербайджан	AZ	Малта	M, MT
Белгия	B, BE	Молдова	MOL, MD
Босна и Херцеговина	BOS, BA	Нидерландия	NL
България	BG	Норвегия	N, NO
Хърватия	CRO, HR	Полша	PL
Кипър	CY	Португалия	P, PT
Чехия	CR, CZ	Румъния	R, RO
Дания	DK	Руска федерация	RF, RU
Естония	EST, EE	Сан Марино	RSM, SM
Финландия	FIN, FI	Събия и Черна гора	SCG, CS
Франция	F, FR	Словакия	SR, SK
Грузия	GEO, GE	Словения	SLO, SI
Германия	G, DE	Испания	E, ES
Гърция	GR, EL	Швеция	S, SE
Унгария	H, HU	Швейцария	CH
Исландия	IS	Македония	MAC, MK
Ирландия	IRL, IE	Турция	TR
Италия	I, IT	Украйна	UKR, UA
Латвия	LAT, LV	Обединено кралство	UK
Лихтенщайн	FL, LI	Беларус	BEL, BY

³⁵ Използвани са съкращения, възприети от Европейския съюз Евростат.